

Stanislava Stojan

Zavod za povijesne znanosti HAZU,
DubrovnikDNEVNIK VLAHA STULLIJA¹*Dnevnik Vlaho Stullija obuhvaća razdoblje tridesetak godina francuske i austrijske okupacije u Dubrovniku. Korištena je kopija prijepisa Antuna Enrika Kaznačića, skupa s njegovim komentarima Stullijeva dnevnika.*

Rukopis pod nazivom »Diario di Biagio Stulli dall' anno 1806 all' anno 1842«, a nalazi se u Historijskom arhivu u Zadru (rkp. 49), sastoji se od dijela koji je prema svjedočenju Antuna Enrika Kaznačića (rođen 1847.), zapisao Vlaho Stulli a odnosi se na razdoblje 1806—1829, te manjeg dijela koji je za razdoblje 1839—1842 dopisao odvjetnik Antun Kaznačić (1784—1874.)². To je inače autograf Antuna Enrika Kaznačića (unuka odvjetnika Antuna Kaznačića i starijeg sina dubrovačkog liječnika i kulturnog djelatnika Ivana Augusta Kaznačića), koji svojim višekratnim potpisom potvrđuje vjernost njegova prijepisa originalnom Stullijevu tekstu. A. E. Kaznačić ne objašnjava gdje se nalazi Stullijev original ni što se s njim dogodilo. Osim toga, uz prijepis Stullijevih dnevničkih zapisa on dopisuje i svoje tumačenje događaja o kojima je čuo u kući svojih roditelja ili izravno od djeda Antuna Kaznačića, odnosno onako kako su u njegovo doba oni bili tumačeni, tako da je Stullijev »Diario« predočen u zanimljivom obliku izvornika i njegova komentara koji su međusobno isprepleteni. Namaće se ovdje neposredno i pitanje: Na koji je način Stullijev dnevnik dospio do obitelji Kaznačić? Antun Enriko Kaznačić naslijedio je knjižnicu svoga oca Ivana Augusta, kulturnoga djelatnika, odnosno djeda odvjetnika i hrvatskog preporoditelja Antuna, koja je sadržavala i značajan broj rukopisa dubrovačkih književnika.³ Mnoge od tih rukopisa Kaznačići su dobivali na poklon od svojih prijatelja i suradnika na književnom planu. Tako je i Vlaho Stulli, prema svjedočenju Antuna Enrika, poklonio odvjetniku Antunu Kaznačiću rukopis svoga dnevnika. Braću Stulli s Antunom

¹Rukopis s dnevnikom Vlaho Stullija, prema kojemu je dr. Bernard Stulli učinio svoju kopiju (rukopisna ostavština dr. Bernarda Stullija u Arhivu Hrvatske), čuva se u Historijskom arhivu u Zadru — HAZD rkp. 49. To međutim nije autograf Vlaho Stullija, već prijepis njegova dnevnika koji je izvršio Antun Kaznačić, unuk odvjetnika Antuna Kaznačića koji je Stullijev suvremenik i prijatelj odnosno sin Ivana Augusta Kaznačića dubrovačkoga liječnika i preporoditelja.

²Nastavak dnevnika Antun Kaznačić (unuk) obilježio je naslovom Diario dell' avvocato Antonio Kaznačić in continuazione del Diario di Biagio Stulli). On međutim nigdje nije zabilježio je li možda sam Vlaho Stulli obvezao svoga prijatelja odvjetnika Antuna Kaznačića da nastavi zapisivati događaje presudne za sudbinu Dubrovnika ili se on sam na to stavio kad je Stulli počeo ozbiljnije poboljšavati.

³S. Stojan, Ivan August Kaznačić, književnik i kulturni djelatnik, Dubrovnik 1993, 14.

Kaznačićem nije povezivalo samo prijateljstvo zasnovano na zajedničkim sklonostima prema pisanju i literaturi, približno ista pozicija na društvenoj ljestvici naobraženih ali ne i bogatih građana, već i slična politička sudbina onih građana koji su, proživjevši relativno ugodno razdoblje od nekoliko godina francuske okupacije, pali u nemilost kad je ovu zamijenila austrijska vlast. A. E. Kaznačić objavljivao je s vremena na vrijeme ponešto od rukopisa što ih je naslijedio od svojih oca i djeda u dubrovačkim časopisima s početka 20. stoljeća »LEpidauritano« i »Srd«. Tako je, među ostalim, u časopisu »LEpidauritano« objavio i nekoliko dijelova Stullijeva dnevnika, uz urednikovu napomenu da su uspomene Vlaho Stullija bile pohranjene u Antuna Kazančića.⁴

Vlaho Stulli rođen je 8. listopada 1768. kao stariji brat Luka (1772—1828), liječnika i mlađi brat Petra. Oni su bili i jedina djeca Luke Stullija i Marije Drobac, čija su ženska djeca poumirala jedno za drugim. Sva tri sina Luka Stullija završila su gimnaziju u Dubrovniku. Petar je radio najprije kao pomoćnik u dubrovačkoj kancelariji od 1784. a zatim je postao kancelar⁵. Bio je kraće vrijeme sudac suda I. stupnja, kako bilježi Vlaho Stulli u svome dnevniku 6. 8. 1811, a potom i njegov predsjednik, prema bilješci datiranoj 12. 11. 1811, no austrijska vlast ga je ubrzo smijenila. Vlaho se zaposlio u Dubrovniku 1791. kao pripomoć oca Luku, koji je bio viši lučki činovnik odnosno lučki kapetan, kako stoji u jednoj njegovoj molbi Senatu za povećanje plaće, opskrbljavajući brodove onim što im je bilo neophodno⁶. Biografi bilježe osobitu povezanost dvojice braće, Vlaho i Luka, obojice neženja i ljubitelja pisane riječi. Najmlađi sin Luka Stullija, daroviti Luko, otišao je uz pomoć republičke stipendije u rujnu 1792. na studij medicine u Bolognu⁷. Osim dva medicinska djela iz svoje bogate liječničke prakse u Dubrovniku, Luko se iskušao u dramskoj umjetnosti (komedija karaktera »Eugenija i Riccardo« i farsa »Lov Henrika IV«) a objavio je veliki broj prigodnih stihova na talijanskom, latinskom i posve malo na hrvatskom jeziku⁸. Vlaho je zamijenio oca Luka Stullija na njegovu radnom mjestu »kapetana porta«⁹. Radio je u gradskoj upravi, a kasniji ga arhivski zapisi bilježe kao službenika gradskog saniteta¹⁰. Njegovo radno mjesto pružalo mu je neposredna i sigurna saznanja iz svih područja javnoga života. Stoga su njegovi zapisi najvećim dijelom kratke bilješke vezane uz dolaske i napuštanja Grada, smjene u sudskoj i političkoj vlasti, državne i vjerske manifestacije, dočeci i ispraćaji, obavijesti o smrti i vjenčanjima osoba od javnog značaja, javni skandali, nesreće i nepogode. Nažalost, Stullijeva često posve suhoparna izvješća tek su mjestimično osvježena njegovim vlastitim stavom i emocionalnim odgovo-

⁴(Biagio Stulli) Generali dell'esercito napoleonico stati a Ragusa dal 27 magg. 1806 fino ai 25 genn. 1814. Dal diario inedito del cittadino raguseo Biagio Stulli. L'Epidauritano per l'anno 1896, Ragusa 1895, 58—51; (Stulli Biagio) Notizie storiche dal Diario di Biagio Stulli di Ragusa, L'Epidauritano per l'anno 1903, Ragusa 1902, 33—51; L'Epidauritano per l'anno 1904, Ragusa 1903, 33—48; L'Epidauritano per l'anno 1906, Ragusa 1905; 33—53; L'Epidauritano per l'anno 1907, Ragusa 1906, 33—64; Djelomično je Stulličev dnevnik objavio i Antun Kolendić, Danas, Beograd 6. 6. 1962.

⁵Prema fotokopiji iz arhiva Bernarda Stullija u Arhivu Hrvatske 4. 1. 92. odnosno Dubrovački historijski arhiv, serija Cons. rog. sv. 193, 51'.

⁶Isto, B. Stulli 4. 1. 97, odnosno Cons. rog. sv. 198, 69—70.

⁷C. Franceschi u knjizi M. Ferrucci, Vita del dott. Luca Stulli, Bologna 1829.

⁸Luko Stulli posvetio je pjesmu na hrvatskom jeziku Đuru Detorresu u povodu njegove smrti kojom prilikom je objavljena prigodna knjižica sa stihovima Versi in morte di Giorgio Detorres, Dubrovnik 1802.

⁹C. Fisković, Nekoliko podataka o Vlahu Stuliću, Mogućnosti 1967, 6, 640.

¹⁰Knjiga umrlih župe Grad za 19. 12. 1843. deputato sanitario, idrope di petto (Prema evidenciji N. Vekarića)

rom na rečeni događaj. Dnevnik je pisan talijanskim jezikom. Izuzev nekoliko živopisnih pasusa, teško bi bilo među redovima ovoga dnevničkoga zapisa prepoznati autora sjajnog scenskog djela »Kate kapuralica« u kojoj je s izvanrednim jezičnim osjećajem oslikao članove jedne siromašne obitelji sa samog ruba dubrovačkoga društvenog života na prijelazu 18. stoljeća, životne i vjerodostojne¹¹. Stullijev dnevnik, međutim, nije ni literaran ni životan. On je nastao kao rezultat autorove svakodnevnice kontinuirane prisutnosti u javnom životu Grada i njegove uprave, u prilično burnom vremenu obilatim smjenama političke vlasti i s dvije okupacije, francuskom i austrijskom.

Stullijevi dnevници vezuju se, dakle, za događaje prije svega, iz političkog i javnog života i tek poneki prikaz kakvog kriminalnog čina odnosno gradskog skandala koji je imao šireg odjeka u životu grada. Osobnih doživljaja gotovo da i nema, osim ponekog komentara kakvog događaja koji je neposredno zadirao u njegov obiteljski život (bilježi smrt Joakima Stullija, spominje dolazak ruskoga časnika Ivana Stullija).

Dnevnički zapisi Vlaha Stullija započinju s 27. svibnjem 1806, danom kad je francuska vojska s generalom Lauristonom ušla u Grad. Kraći zapisi govore o napadima Rusa i Crnogoraca na Dubrovnik, opsadi Grada i njegovu bombardiranju. Kad govori o ovim događajima, koje su inače drugi njegovi suvremenici, sugrađani ili zatečeni stranci vrlo dramatično prikazali u svojim uspomename, Vlaho Stulli šteti riječi, jedino što napominje datume i mjesta borbi, i to tek djelomično, sažetim prikazima. Bilježi i službeno ukinuće Republike 13. kolovoza 1807, te mir između Austrije i Francuske zaključen u Beču 1809. »Te noći je, — navodi Stulli postavši odjednom narativan, — mnoštvo građana obilazilo gradom s vojnom zastavom i glazbom, uzvikujući: Živio Imperator! Živio vice-kralj Italije! Živio Marmont! — sve to uz trideset pucnjeva topom s Brsalja, a dva dana kasnije isti se događaj svečano proslavio uz Te Deum u katedrali što je bilo popraćeno sa 13 topovskih pucnjeva.« Dnevnik nadalje prati organizaciju francuske vlasti u Dubrovniku, bilježi tko su bili predstavnici civilnoga sudstva, ostala imenovanja, kao i smjenu vojnog stožera. Zapisuje, među ostalim, da je Tomo Kerša postao vicekonzul Italije u Dubrovniku a njegov brat Antun, sudac pokrajinskog suda, uz Nikolu Pucića, Petra Stullija, njegova starijega brata, i Jakova Natalija. Stulli bilježi dolaske i odlaske brodova iz gradske i gruške luke, vijesti i putnike koje oni donose, a koje za njega predstavljaju velevrijedne podatke da ih sačuva za povijest. Tako je 12. 9. 1809. brod iz Zadra donio vijest o osnivanju ilirskih pokrajina, »što je bilo popraćeno s 50 pucnjeva iz topa i vojnu glazbu a cijeli Grad bio te noći osvijetljen«. S onim slijedećim poslije 14 dana doputovao je kapetan Fouque s Marmontovim pismom koje je potvrđivalo da će Dalmacija biti pod vojnom upravom. (A. E. Kaznačić je ovdje dodao da je kapetan Fouque ostao u Dubrovniku i poslije mirovine, i kad je Dubrovnik pao pod austrijsku vlast, »čiji sin i sad žive u Dubrovniku«). Iz Zadra je, bilježi dalje Stulli došlo još nešto činovnika i jedan liječnik. Sve novosti stižu sa zadarskom korijerom, nova imenovanja, preinake i smjene. Stulli zapisuje da je 8. veljače 1810. Garanjanin imenovan poglavarom gradske uprave, »u kritičnim uvjetima austrijske invazije u Dalmaciju«. Dubrovački deputati u vijeću ilirskih pokrajina su Baldo Trojanović i Miho Giorgi Bona. Za ovog posljednjeg navodi A. Kaznačić u usputnoj bilježci da je bio komandant nacionalne garde i jedini dubrovački plemić koji je do smrti držao francusku stranu. Kao administrator gradske uprave Stulli je imao uvida u svu poštu koja je stizala u gradsku upravu. Tako među ostalim navodi i ljubazno pismo generala Marmonta stanovnicima Dubrovnika puno finih i zahvalnih riječi s najavom svoga dolaska u proljeće 1811. godine.

¹¹»Katu kapuralicu« objavio je po prvi put M. Fotez u časopisu Mogućnosti 1967, br. 6, str. 630.

Poslije 1811. Stullijevi zapisi sve češće govore o vojnim stvarima. Bilježi novačenja u Dubrovniku 16. 12. 1910. U veljači ulazi u Grad bataljun Hrvata iz Otočca. Utvrđuju se dodatno stare fortifikacije. Artiljerijske trupe isplovljavaju u konvojima. Istodobno u katedrali se pjeva *Te Deum* sretnom porodu caričinom i novorođenom imepratorovu sinu, stiže uredba o novom ustrojstvu ilirskih provincija po kojoj Dubrovnik postaje administrativni centar ne samo područja bivše Republike i Boke i Korčule, s apelacijskim sudom za kriminalne poslove te civilnim sudom 1. stupnja, licejem, privrednom komorom i deset kotarskih sudova mira. Carskim dekretom stigla su iz Ljubljane imenovanja novih sudaca. Rado Andrović, Jakov Natali, Luković iz Kotora i Miho Giorgi-Bona izabrani su za suce apelacijskog suda a Petar Stulli, Antun Kerša i Ivan Antun Kaznačić za suce 1. stupnja. U bilješci je, uz ime Ivana Antuna Kaznačića, Antun Enriko Kaznačić naveo je još nekoliko podataka o rođaku svoga djeda odvjetnika Antuna, među ostalim i to da je kao mlad imao namjeru izučiti se za zlatara. Kao sin pomorca i on se dao na navigaciju i u kratkom vremenu položio kapetanski ispit a krajem 18. stoljeća bio je već znamenit među kapetanima trgovačke mornarice. Godine 1802. Republika ga je imenovala kapetanom milicije i generalnim konzulom u Genovi gdje je ostao sve do pada genoveške republike. Kad je austrijska vlast okupirala Dubrovnik, Ivan Antun Kaznačić nije više mogao dobiti nikakvu službu. Povukao se u svoj privatni život posvetivši se u potpunosti književnosti na latinskom, francuskom, talijanskom i ilirskom, a objavio je, nastavlja Antun Kaznačić mlađi, čak nekoliko ilirskih pjesama¹².

Početkom 1812. dr. Stulli imenovan je za gradskoga liječnika s 500 franaka godišnje, u Dubrovnik stižu dvije peniše naoružane i pune artiljerije a u katedrali se, ne zaboravlja napomenuti Stulli, pjeva *Te Deum* uspjesima francuske vojske u Rusiji. Među onima koji zadarskom korijerom stižu u Dubrovnik doputovali su iz Pariza pred sam Božić 1812. Palo Gozze i njegova mlađahna supruga Parižanka engleskog podrijetla Anikla Caloga de Vallois s raskošnim namještajem i garderobom po aktualnoj pariškoj modi.

U svibnju slijedeće 1813. godine engleski ratni brodovi ušli su u šipanski kanal, iskricali ljude na otoke Olip i Rudu, uništili na njima fortifikacije pa zatim otplovili za Korčulu. Poslije samo nekoliko dana ponovno su došli i bombardirali ove otoke dok su im se s Mljeta i Šipana oduprli. No, otada su engleski brodovi neprestance u blizini Grada. U Trst se putuje kopnom. (*»Tutte queste marcie servivano fatte per terra...«*). Stulli ogorčeno zapisuje 26. 8. kako su *»Englezi ratujući kao pirati ispaljivali hlice na barke u staroj gradskoj luci pune Konavljana koji su donijeli voće na prodaju u grad«*. U listopadu iste godine Stulli bilježi kako Hrvati naveliko bježe iz vojske, napose iz Dubrovnika, Stona i Boke Kotorske. U blizini grada je engleska flotila sastavljena od više ratnih brodova. Krajem listopada u staru gradsku luku ulaze dvije engleske topovnjače s još dva ratna broda. Doveo ih je, ističe Stulli, gospodar Vlaho Brnje Kaboga, vice-konzul Napulja u Dubrovniku koji je proglašen za guvernera Dubrovnika i Konavala. Hrvatski garnizon, koji je bio na Daksi predao se sav neprijatelju, kao i baterija na Lapadu. Početkom studenoga Dubrovnik je posve blokiran i od strane Konavala i od strane Pelješca. Društvo dobrovoljaca počelo je međutim opremiti skupinu od dvadesetak ljudi na tvrđavu *»Imperijal«*. Engleska fregata *»Baccante«*, usidrena pred crkvicom sv. Roka razvila je uz engleski barjak i drvenu bandijeru Dubrovačke Republike. Česti dnevnički zapisi, gotovo dan iza dana svjedoče svu dramatičnost događanja toga povijesnog vremena. Sredinom studenoga, točnije 12. Župljani, Brgačani i nešto Konavljana predvođeni Vlahom Kabogom, te

¹²Književna povijest bilježi međutim, samo jednu pjesmu Ivana Antuna Kaznačića, objavljenu u knjižici stihova pod nazivom *»Nave Ragusea«*, Italia 1919.

Ivanom i Petrom Natalijem, došli su na Žarkovicu. (A. E. K. dodaje da je to bilo točno na onom mjestu gdje su Rusi 1806. imali svoju bateriju. Kad je Dubrovnik od njih oslobođen, Francuzi su zgradili bateriju pod imenom Delcourque, prema imenu svoga časnika koji je tu poginuo u borbama 17. 6. 1806). Zasuli su ih sa svih strana gradski topovi, kao i oni s Lokruma. Predvečer su se približile dvije engleske topovnjače iz Župe, a slijedećega dana general Montrichard, zapisuje 25. studenog Stulli, uveo je u grad sve plemićke obitelji koje su bile u Gružu, na Pilama i Pločama. (Za to je bio zadužen pukovnik nacionalne garde Miho Giorgi Bona, koji je bio posve zaslijepljen svojom ulogom francuskoga posrednika. Vladike, njegove znanice, koje su u nosiljkama unosili u Grad, na njegova posredovanja za Francuze odgovarale su: Ne šokaj! Ne prdi jadan Miho! — dopunjuje A. E. K.) Istoga su dana pobunjenici, navodi Stulli, prerezali vodovod u Šumetu. »Četiri dana kasnije pobunjenici su s vrhova brda iznad Dubrovačke Rijeke i Gruža došli na Pile. Cijeli garnizon, garda i svi dobrovoljci udarili su na njih. Pobunjenici su opljačkali više kuća u Gružu i na Konalu a onda se s plijenom povukli prema Ombli. Frano Bona optužio je Kabogu da je izdajnik jer je pustio seljake da pljačkaju i pustoše«.

U katedrali se pak 5. prosinca, kako je Stulli zapisao, slavila godišnjica koronacije imperatora, a na toj svečanosti održao je govor Andeo Maslač, prior domenikanskoga samostana, i to na francuskome jeziku s obzirom na prilike. Stulli navodi da je taj govor bio dobro prihvaćen među prisutnima. (A. E. K. dopunjuje informacijom o Maslaču: »Bio je bonapartist, visoko naobražen, govorio je francuski, što je bila rijetkost među Dubrovčanima. Učio je u patera Kalića i poslije u Perudi. Umro je 1838. u 80. godini života. Pun talenta i kulture, bio je međutim užasno proždrljiv. Kad više ne bi mogao jesti, stavljao bi prst u grlo da povrati kako bi ponovno mogao jesti.«) Krajem prosinca, točnije na Badnji dan 1813. biskup je dubrovački poslao, međutim, obavijest župljanima dijeceze o jednoj od najstrožih crkvenih cenzura, tj. da je Napoleon držao zatočenog svetog oca papu. »Seljaci su slijedećega dana 25. prosinca slobodno ulazili u grad bez straha od represija.«

Završni sukob s pobunjenicima događao se slijedećih dana, prema Stullijevu zapisu. Kaboga se povukao iz Gruža u Sorškočevičevu vili u Lapadu. Tom prilikom Pjerko Miha Bone je ranjen, o čemu svjedoči pisanim izvješćem Frano Bona, navodi Stulli. (A. E. K. intervenira i ovdje ovako: »U spomenutoj memoriji gospara Frana Bone oslikani su ovi nemiri kao pobuna dubrovačkoga građanstva. Iz Stullijeva dnevnika ne može se dobro razumjeti kako su se stvari razvijale. Evo kako su mi o tome pripovijedali Frano Vuletić koji je imao dobro sjećanje i moj nono advokat Antun Kaznačić: Napoleonova zvijezda je zalazila, Anglo-Austrijanci već su ulazili u Francusku, Dalmaciju, Albaniju a na dubrovačkoj kuli Minčeti još se vijorila francuska trobojnica... Časni Montrichard namjeravao je složiti se s dubrovačkim plemićima koji su bili za restauraciju aristokratske republike nakon što je pobunjenicima zajamčio da neće biti za njih nikakvih posljedica. Sve u svemu, posrijedi je bilo oko 200 zagovornika republike, koji su prolazili gradom s bijelom zastavom uzvikujući: Mir, kapitulacijun, mir kapitulacijun! Čestiti Montrichard izdao je naredbu svojim stražama da ne ometaju demonstrante, ali je prid Dvorom bila jedna straža koja nije dobila Montrichardovo naređenje i bila spreman pripucati. To je rastjeralo skupinu Dubrovčana, — kao snijeg na suncu, kao vjetar maglu — kako je rekao stari Kaznačić. Nato je jedan viši časnik prišao mjestu straže i naredio vojnicima da ne pucaju u građane. Nakon toga su se oni ponovno okupili uzvikujući sada samo — Mir. Mir! — perche la prudenza fu sempre una delle virtu del buon populo Raguseo.«)

Početak 1814. godine u Stullijevima dnevničkim zapisima vezan je uz dolazak austrijskog generala Milutinovića i njegovih trupa u Gruž. (Per mio nonno egli era il prototipo di quanto vi potesse essere do rozzo e di triviale. Ai Ragusei di questo tempo il Serbo

puro sembrava trivialissimo, se il Milutinović tornasse oggi a Ragusa lo classificherebbero forse per — naš čovjek —. Tempora mutantur!»¹³ Kotor je već ranije 5. siječnja, pao u ruke Engleza koji su došli s ratnim brodom »Beccante«. »Neprijatelj je 22. siječnja počeo bombardirati baterije smještene u đardinu Ranjina (krajem 19. st. to je bio vrt i kuća tiskara Karla Prettnera), i Gundulićevoj taraci na Gracu« (mjestu gdje je zgrađena 1882. nova dubrovačka bolnica). »Naši su odgovarali na neprijateljsku vatru«, ističe Stulli. Posljednjeg siječanskoga dana otputovao je ađutant generala Montricharda s tridesetak hrvatskih vojnika i s njihovim časnikom koje su bili zarobili na Konalu. U zoru 28. siječnja skinuta je zastava s Orlanda i s Minčete. Uzvikivalo se: Živjela Republika!, a svi su plemići bili zatakli za šesir dubrovačku kokardu. »Oni su umišljali da će austrijski general potvrditi republiku bez daljnega. U 8 sati došao je generalov ađutant s uvjetima kapitulacije koje je potpisao austrijski general: da Austrijanci u podne uđu u grad, da pobunjeni seljaci uđu nenaoružani, da Francuzi, Talijani i tko hoće od Dubrovčana otplovi za Ankonu pod uvjetom da ne rade protiv saveznika, da se svim službenicima koji su radili za francusku vlast neće ničim naškoditi te da ih se pusti da nastave živjeti u Dubrovniku. U podne je u Grad ušao bataljun Ličana i stotinjak Engleza. Francuski je garnizon predao oružje a Englezi okupirali sva mjesta u gradu. General Milutinović smjestio se u kući Pala Gozze preko puta katedrale. Na dan 31. siječnja Vlaho Kaboga imenovan je privremenim intendantom provincije, zamijenivši na tom položaju Lareintyja«. (Iz prepiske časnika Tomašića i generala Milutinovića može se zaključiti kako je došlo do toga imenovanja, tvrdi A. E. K. Pjesma »Gingillino« (udvorica, laktaš op. S. S.), koja se po Dubrovniku pjevala, nastala je po svoj prilici tim povodom još 1814). Stulli bilježi da je 1. veljače na engleski ratni brod »Baccante« doveden komandant Paccioni kao zarobljenik. »Taj postupak opravdan je time što je on dva puta ranije bio kao zarobljenik u engleskim zatvorima te da je dao riječ prije no što su ga oslobodili razmijenivši ga, da više neće služiti francuskoj vojsci. Njegovu nemilost prouzročio je sam Montrichard koji se bojao premjestiti Paccionija iz Gruža prije pada Dubrovnika«. (Na ovom mjestu A. E. K. dopisuje priču koju je čuo od gospara Nardelija, koji se kao časnik narodne straže nalazio u Montrichardovoj sviti i koji je vlastitim očima bio svjedok događaja i prema kojemu je u zarobljavanju Paccionija sudjelovao i sam Montrichard). Milutinović je 2. veljače dao postaviti austrijsku zastavu na Orlandov stup. »Na Placi je bilo manje kokardi nego dan ranije. Sve je bilo savršeno mirno« — naglašava Stulli. »Seljaci nisu ušli u Grad, osim što su vinari došli s vinom na prodaju budući da ga je bilo jako uzmanjkalo zbog dvomjesečnih komunikacijskih ograničenja. Sve talijanske trupe skupa s francuskim žandarima ukrcane su na dvije pulake da ih se odveze u neku od talijanskih luka.«

Dnevnik više ne govori o Francuzima, osim što spominje njihov odlazak brodovima iz Gruža, a 3. veljače napominje da se u katedrali pjevao nezaobilazni Te Deum, ovoga puta u znak zahvalnosti za oslobodenje od Francuza. (A. E. Kaznačić se s nostalgijom prisjeća pripovijesti o francuskoj okupaciji iz usta advokata Kaznačića i njegovih istomišljenika, pa navodi epizodu iz vlastitog sjećanja: »Noć uoči sv. Luja Gonzage obično smo pisali svecu da isprosimo u njega milost za nešto što bismo željeli. Ja sam želio postati francuski časnik jer sam u kući i od Vuletića i od Lepeša stalno slušao... — iza Frančezza... pod Frančezima... tutto era eroico, tutto era bello; ispod Republike non v'erano che prepotenze di nobili contro cittadini e plebei. I Francesi avevano aperto dei conventi di monache, dove si troveranno rinchiuse per forza tante belle ragazze; I Francesi erano stati gen-

¹³Op. S. Stojan: Namjerno sam ostavila ovaj dio teksta u talijanskom originalu jer je slikovitost ovog izričaja sačuvana na taj način u svojoj punini. Ona također govori i o vremenu u kojemu živi A. E. Kaznačić, osobito s obzirom na činjenicu da su i njegov djed Antun i njegov otac Ivan August bili osvjedočeni Hrvati.

tili con tutti perfino con fanciulli, i modi dei Francesi erano comme il faut, ne kako one gadne Hrvatine — govorila je moja none Mara Maškarić misleći na granične trupe koje su se nalazile u Gradu za vrijeme 1859. godine«).

Početak veljače 1814. obilježen je u vijestima o kugi u Mostaru pa se u Dubrovniku organizirala sanitarna služba u obrani od te pošasti djelujući u Taboru i u više sela na granici s Turskom. Milutinoviću su od strane nekih plemića koji nisu imali udjela u sudskoj, bile upućivane optužbe na račun gospara Androvića da ga se smijeni iz apelacijskoga suda, ali ne i Karla Natali. (»Čudno — dopisuje A. E. Kaznačić — Karlo Natali novokreirani plemić jedan je od onih koji je možda i bio sklon francuskoj okupaciji i koji je, kao što se vidi iz ovoga dnevnika, služio Napoleonu, jer »can non mange de can« i zato jer »l'oro non prende macchia«. Plemići su zaboravljali plemićima što su služili Napoleonu, ali nisu oprostili Androviću.«) Stulli navodi smjene u sudskoj vlasti i gradskoj upravi, koje ga i osobno pogadaju jer je među inima smijenjen i njegov vlastiti brat Petar kao predsjednik suda I. stupnja. Antuna Keršu je na mjestu carskoga prokuratora smijenio Mato Gradi (To je otac Nikše Gradija, obojica fini, ali poznati po plašljivosti, raskošnosti i lakomosti, tvri A. E. K.), kapetana Ivana Antuna Kaznačića zamijenio je na položaju suca Petar Sorgo Cerva, a Savina Giorgija, koji je bio gradski poglavar, zamijenio je Ivan Boždari. Postavljani su novi direktori, inspektori, kontrolori i službenici različitih struka.

Posljedice smjene francuske vlasti austrijskom okupacijom osobito su pogodile izvjesnu skupinu građana, a dogodile su se, prema dnevničkom zapisu Stullija (kao i prema Kaznačićevu tumačenju), ponajprije zaslugom samog Milutinovića. »Što se mene tiče — objašnjava A. E. K. — među dubrovačkim plemićima bilo je sve do jučer mnogo finih glava, puno finijih od Milutinovića i drugih carskih generala, Milutinović je štoviše bio mediokritetskog karaktera i mediokritetske hrabrosti, s obzirom na orden Marije Terezije, kojega su dubrovački plemići zaplašili opisujući Androvića, Keršu, Maškarića i Kaznačića kao opasne framasone. Zadnjih godina Republike i za francuske okupacije postojala je masonska loža u Dubrovniku, međutim, o tome ništa ne mogoh naći. Od malena su mi pripovijedali da mi je nono advokat Kaznačić bio mason, dok mi on međutim, nikad ništa o tome nije rekao, možda i stoga što sam tada bio u godinama odrastanja, a on je već dugo vremena bio ekstra klerikalno nastrojen družeći se neprestano s fratrima.« Mladi Kaznačić spominje uz to i priču o djedu Maškariću, koju je doslovno prenio Bersa u svojoj knjizi »Dubrovačke slike i prilike«, (Zagreb, 1941).

Stullijeve bilješke su češće i odnose se na vojno osiguravanje novoookupiranih područja i djelomično na uspostavu nove austrijske vlasti.¹⁴ Što je predstavljao plemstvu, koje je čeznulo za ponovnom uspostavom republike, ovaj interregnum, Stulli je jetko protumačio s nekoliko posve emotivnih rečenica, koje jasno pokazuju staro neprijateljstvo nekolicine naobraženih liberalnih građana i konzervativnog dijela stare vlastele: »Beskorisno su se gotovo 10 mjeseci dubrovački plemići zagrijavali za obnovu Republike čijim su nestankom bili ne samo prikraćeni u svojim spletkama i zavjerama unutar svoje zemlje i pod bivšom i pod sadašnjom vladom i dalje tražili različite karte Europe. U njihove spletko nije ušla poštena i razumna osoba, budući da je svaka takva osoba unaprijed omalo-

¹⁴13. veljače u katedrali se održavala svečanost s velikom odanošću i poslušnošću Franji 1.

2. ožujka Svečanosti se održavaju po svim crkvama dijeceze.

12. ožujka Milutinović s bataljunom Hrvata Ličana odlazi prema Konavlima da zauzme Boku.

17. ožujka, u Dubrovnik ulazi pukovnik Schmidt s bataljunom Hrvata.

19. ožujka vraća se Milutinović iz Konavala. Na Sutorini se sukobio s Bokezima. Oni su vođeni u ime cara Aleksandra podigli rusku zastavu i odbili austrijske trupe. →

važavana u nastojanjima ponovne uspostave Republike.« Bez obzira na to što ni jednima ni drugima nije bilo dobro, Stulli zlorado likuje što je vlasteli ipak slabije; oni su, uza sve ostalo, izgubili i vlast. Na Stullijevo razmišljanje i A. E. Kaznačić dodaje svoj komentar. On imenuje one koji su bili na popisu omraženih plemstvu. Uz djeda mu Antuna Kaznačića i njegova prvog rođaka kapetana Iva Velikog Kaznačića, bili su još dr. Luko i Vlaho Stulli, braća Kerša, Rado Andrović, Ivo Maškarić, gospar Nardelli i gospar Frezza.

Početkom kolovoza (2. 8.) Stullijev dnevnički zapis donosi vijest da je stigao 52. bataljon regimenta Franz-Karl hitajući upomoć hrvatskom bataljonu koji je bio u Konavlima gdje je došlo do pobune, a krajem kolovoza stigao je bataljon južnoga regimenta, koji je imao odmah proslijediti za Kotor. Istoga dana, 26. 8. intendant je primio naredbu da sazove gradsko vijeće na kojemu su se imali izabrati zastupnici koji će poći u Beč da izraze čast podaništva i vjernosti caru. Slijedećega dana, bilježi Stulli, uhićen je Frano Miha Bone i zatvoren u Lovrijenac bez mogućnosti da se i s kim vidi. Stulli drži da ni pisma koja su mu pronašli niti njegov buntovnički duh nisu bili uzrokom uhićenju. Gradsko vijeće od 18 članova sastalo se 29. kolovoza, a Nikola Pozza Sorgo (zvani Niko Lucov) održao je dugi govor Vijeću na kojemu je zagovarao da se ne ide u Beč, budući da Dubrovčani s Bečom nisu imali ništa više nego što su imali s drugim saveznicima. Luko Stulli je međutim, smatrao da je svakako potrebno da se odmah izaberu zastupnici Dubrovnika i pošalju u Beč¹⁵.

Tek su u rujnu zastupnici izabrani¹⁶. Konte Ivo Boždari dobio je na ruke papir s potpisanim imenima 40-etak plemića koji su protestirali zbog odlaska zastupnika u Beč. »Oko 11 sati uvečer izviješće je o tome otišlo za Zadar a već u 5 sati slijedećega jutra svi

20. ožujka novi bataljun kreće u Konavle.

30. ožujka, umro Junije Rastić, latinski pjesnik, erudit i književnik, lukavi odvjetnik, čovjek ekstremno zločest i maligan.

8. travnja stiže u Dubrovnik bataljun Hrvata s pukovnikom Ljubibratićem.

15. travnja Vlaho Brnje Kaboga primio naslov guvernera Dalmacije, Dubrovnika i Kotora (koji su mu oduzeti poslije nekoliko godina kao pedersatu, dodaje u bilješci Antun Kaznačić mlađi).

24. travnja u Pariz ulaze trupe saveznika protiv Francuske. Vojna glazba obilazi Gradom obavještavajući o tome njegove stanovnike.

5. svibnja u Dubrovnik stiže vijest o obdikaciji Napoleona i o novom kralju Francuske Luju XVIII. bivšem knezu Provanse i bratu pokojnog Luja XVI.

15. svibnja slavi se u Dubrovniku oslobođenje od Francuza.

20. svibnja odlazi u Zadar general Lenke, zadovoljan sa zdravstvenim uvjetima zatečenih na području Dubrovnika.

4. lipnja Milutinović ulazi u Stari grad i nastavlja za Boku u ime Austrijskog Imperatora.

11. lipnja Milutinović je okupirao Kotor i stavio austrijsku zastavu.

17. lipnja gospodin Giovanni Tromba sekretar intendature odlazi u Kotor da stavi na noge carske poslove i administraciju.

¹⁵Načelnik je stavio predmet na glasovanje. Protiv su bili: Đivo Boždari, Načelnik, Nikola Pozza Sorgo, Clement Caboga, Savino Giorgi, Miho Giorgi, Nikola Facenda i Jakov Guska. U prilog odlaska u Beč glasovali su: Andrija Miletić, Đanluka Zuzorić, Ivo Stella, Josip Mandolfo, Danilo Terni, Dominik Amadio, Ivo Pasarević, Lujo Tromba, Nikola Šodrnja i Luko Stulli koji je tada postavljen za tajnika Vijeća. Ivo Maškarić nalazio se u Župi i nije dolazio u Grad radi politike.

¹⁶Bili su to Ivan Jakova Božanić, Niko Radelja, Pavo Gozze, Stjepan Lalić, Karlo Natali i Ivo Boždari kao načelnik. Najviše glasova dobili su Karlo Natali i Ivo Boždari.

potpisani plemići bili su stavljeni u zatvor, svaki u svojoj kući, sa po dva vojnika pred kućom svakoga od njih kao stražu, osim 18 potpisnika koji su bili pobjegli na Lopud koji su bili okupirali Englezi«. Milutinović se vratio iz Boke oko 11 sati ujutro a već u 5 sati popodne gradom se uz vijest koja se prenosila zvukom tambure i prema kojoj je Njegovo Veličanstvo inkorporiralo u Austrijski Imperij i Ilirske pokrajine, pronosio i Milutinovićev proglas »s protestom cijeloga puka dubrovačkim plemićima koji su se podali bjesnilu, pritiscima i oholosti, pozivajući sve vjerne i podložne Njegovu Veličanstvu da dođu potpisati svoja imena u komesarijat kako bi pokazali svoju zavedenost.«

Karlo Natali je, piše Stulli, izišao 3. 9. iz zatvora na preporuku. Ostali su pušteni 5. rujna, a 8. su se vratili svi oni koji su bili pobjegli na Lopud.

Okupljenima pred Sponzom 15. rujna pridružili su se deputati i oni koji su u ime provincije imali otići u Zadar položiti zakletvu zastupnika. Nominirani su: Marin Bonda, Luka Bona, Jakov Guska, Petar Papi, Kunica iz Stona i Milić. Odredbom vlade riješeni su dužnosti 26. rujna povjerenik gradskog poglavarstva Mato Saraka i Vlaho Getaldi povjerenik državnih dobara, a dva dana kasnije riješeni su dužnosti svi plemići suci koji su potpisali protest. Zastupnici su pred Milutinovićem položili zakletvu 4. listopada u Kneževu dvoru dok se istodobno pred katedralom zaklinjao cijeli puk. Jedna je konavoska općina odbila položiti zakletvu. Tamo je odmah poslan major Wittman sa 400 vojnika.

Proglas u sedam točaka s Milutinovićevim potpisom o tome da je Dubrovnik integriran u Austrijsko carstvo, objavljen je 9. studenog, a već 27. istog mjeseca Milutinović je novim odredbama smijenio dotadašnje suce plemiće i službenike suda. »Najneobičnije je u tome bilo to što je cijelu stvar Milutinović objavio nakon što je završila svečanost s plesom na kojoj su spomenuti plemići sudjelovali da bi generalu izrazili zahvalnost obnovljenim stanjem sudova. Na svečanosti čiji je završetak izazvao još više mržnje i nije bilo drugih uzvanika do li obitelji ovih plemića i malog broja njihovih pratilaca.«

Početakom 1815. Stulli ne bilježi nikakvih vijesti. Tek koncem veljače zapisuje da je stigao iz Beča Miho Bona. On je otišao iz Grada još 1811, nezadovoljan vladom, i ostao privatno u Beču sve do 1813, u kojoj godini ga je plemstvo Dubrovnika opunomoćilo da zastupa obnovu Republike. Budući da je svojim nerazboritim postupcima podigao nezadovoljstvo bečkoga dvora, protjeran je 1814. u Trst a zatim ukrcao u brod za Dubrovnik.

10. ožujka, kako navodi Stulli, Đ. Ferić postao je glavni vikar na koje je mjesto pretendirao i Brnja Zamanja. Jedna od većih intervencija nove vlasti u sudstvo zbila se 1. svibnja 1815. godine kad je ukinut apelacijski sud u Dubrovniku, o kojemu su bili ovisni svi kriminalni i civilni sudovi provincije Dalmacije, Dubrovnika i Albanije. Stulli ga spominje u nekoliko navrata (jednako kao i mladi Kaznačić: »Mo nono nikad nije prestao govoriti o tome zatvaranju apelacijskog suda u Dubrovniku sve do smrti. Čini se da je taj čin uništio mnoge Dubrovčane pa i njega«).

Slijedećih mjeseci malo je toga Stulli zabilježio. Osim kratke notice 18. lipnja da je Milutinović otputovao za Vis da preuzme ovaj otok u austrijski posjed, 27. srpnja bilježi vjenčanje u Dubrovniku između Mata Mata Zamanje i Kristine Malašević, kćeri kapetana iz Grada. Stulli je naveo i po čemu je ovaj čin vjenčanja bio posve izuzetan. Bilo je to, naime, poslije jednog i pol stoljeća, prvo javno vjenčanje jednoga plemića s pučankom »istina popraćeno sa stotinama zapreka koje su im postavljali dubrovački plemići i njima odani kler«. Krajem iste godine nova se i velika nemilost sručila na Grad i njegove žitelje, ovoga puta u obliku kuge.

Prvi simptomi kuge javljaju se u Kuni 30. studenoga. Stulli ističe da su poduzete sve mjere opreza. Iz Lisca dojavljuju, 12. prosinca, da se kuga pojavila u Čepikućama. Krajem prosinca kuga je već požnjela 38 života. Stulli navodi da ju je u Kunu prenijela obitelj Piplica iz Podrata, a u Čepikuće 30. studenoga »jedna žena koja je vodila zao život i

koja je došla iz Turske« (Po svoj prilici iz Popova polja ili neposredne okolice, op. S. S.). U Platu se kuga javila u obitelji Marinović iz Solina. Odmah je sve oko njih izolirano, naglašava Stulli, ali je svejedno umro jedan muškarac od 28 godina, njegov brat i njihov otac. Sve im je zapaljeno, no kuga je ipak nastavila sa svojim pogubnim osvajanjima¹⁷. U međuvremenu je osvanula i 1816. godina u kojoj se, počevši s prvim siječnjem, primjenjuju svi austrijski zakoni. Krajem siječnja primljeni su u gradski općinski Savjet Ivo Boždari gradonačelnik, Andro Miletić predsjednik suda i Stjepan Glumac trgovac. Zatim je dubrovački okrug izabrao 5 predstavnika u Malom vijeću: Brnju Zamanju, Nika Nika Pucića, Jakova Betondića, Joakima Natalića i Frana Bonu. Između njih je guverner Dalmacije trebao izabrati dva zastupnika i uputiti ih Njegovom Veličanstvu, a vijest o izabranima Nikoli Pozzi i Jakovu Betondiću stigla je, kako bilježi Stulli, 26. svibnja. Dva dana kasnije, 28. siječnja, »krenuo je prema Zadru pozvan od vlade vitez Kaboga, dotad intendant Dubrovnika i predmet mržnje cijeloga dubrovačkoga puka koja se podigla još od rata 1813. kao i za vrijeme njegova službovanja koje je trajalo dvije godine«.

U međuvremenu nastavlja se umiranja od kuge. U Slanome je 13. ožujka umro od kuge Petar Marina de Sorgo, a do 26. ožujka, kada je nestala, odnijela je sedam života. U Kuni je, navodi dobro obaviješteni Stulli u samo dva mjeseca odnijela 40 života. U Župi je izumrla cijela spomenuta obitelj Marinović. Bolest se, međutim, razvila i u kući Martinović u Postranju i uzela 22 života. Stulli navodi da su formirane sanitarne kompanije. Učinjene su separacije među članovima zaražene obitelji. Zahvaljujući suradnji sa sanitetskim osobljem, bolest je ipak nestala.

Stulli bilježi 7. srpnja još jedan Te Deum u katedrali, u znak zahvalnosti za slobodu komunikacija. Mjesec i pol dana Stulli, u nedostatku pravih događaja u gradu, ne zapisuje ništa, a 22. kolovoza upisao je samo kratko da je general-major Novak stigao kao zamjena Milutinoviću na mjestu komandanta trupa za Dubrovnik i Kotor. Milutinović je napustio Grad tri dana kasnije, kako je zabilježio Stulli, »primitivan i prost, autor mnogih zala što ih je Grad podnio nakon upada Austrijanaca, omrznut u svih poštenih ljudi i onih nesretnih plemića opsjednutih ludom idejom o republici. Otputovao je praćen kletvama svih i nemilim glasom da nema sreće u kući u kojoj se on nahodi («Marino Giorgi mi je pripovijedao — piše A. E. K. — da je brod kojim je imao otploviti bio usidren u Batali blizu Giorgijeve kuće. Budući da nije bilo vjetera, nije mogao isploviti pa je Milutinovićeva obitelj, osjećajući se sputano na malom brodu, provela cijeli dan sjedeći pod Giorgijevim čempresima koji tada još nijesu bili ograđeni...«). »Samo nekoliko dana poslije Milutinovićeva odlaska, točnije 29. kolovoza, bila je velika općinska zabava s plesom pred općinskom zgradom (Stulli ne navodi je li i ta zabava bila znak radosti zbog Milutinovićeva odlaska), a dubrovački trgovci razdijelili su siromasima, zatvorenicima i bolesnicima vino, kruh i meso te prikupili 60 fjorina za invalide. »Gospoda Barić i Zurić iz Pila vinuli su se u zrak aerostatikom dok ih je sa zadovoljstvom promatrala množica ljudi.«

Godine 1817. Stulli nije činio mnogo dnevnčkih zapisa. Zabilježio je ponovni dolazak Marka Bruerevića 13. ožujka koji, kako navodi, nije više mogao obdržati mjesto francuskoga konzula. U travnju je zabilježio smrt svoga rođaka franjevca Joakima Stullija. Događaj koji je zapisao 6. svibnja bila je vatra koja je od ponoći do jutra uništila općinsku zgradu i kazalište. »Ovaj događaj izazvao je nesigurnost građana i nezadovoljstvo zbog uništenja staroga zdanja.« (»Požar je podmetnuo vojni službenik — tvrdi Kaznačić

¹⁷L. Stulli je objavio knjižicu o kugi u dubrovačkom okružju 1815. godine s kraćim uvodom M. Ferrucciassa: »De peste quae in exitu anni 1816 in circulum Ragusinum irrepserat, Dubrovnik 1818.

— čije se ime tajilo pred javnošću i koji je bio samo paravan za pravoga krivca. Ostaci ruševina stajali su sve do 1863, kada se počelo graditi Bondino kazalište i današnja općinska zgrada.«)

Posljednjeg dana mjeseca kolovoza prestala je vrijediti dubrovačka moneta tollerata, »koja je do sada posvuda upotrebljavana«. Još je jedan zapisak bio 1817. godine, i to da je krajem rujna podignuta fontana pred Birimišinom kavanom na Pilama, a zgradila ju je vojska prema uputama Bernarda Kaboge, »koji je dao posaditi i one nasade na ulazu vrata od Pila.«

U siječnju 1818. Stulli je zabilježio dolazak novog bataljuna u Dubrovnik i premještanje dotadašnjeg u Kotor (»Sjećam se — dodaje A. E. K. — nosili su waffenrock bijeli s crnim uzorkom«).

Sredinom ožujka najavljen je imperatorov pohod Dalmaciji i Dubrovniku. »U tom smislu formirana je i straža koja se sastojala od samih plemića i počeo popravak svih cesta što je očitovalo želju imperatorovu da vidi cijelu pokrajinu.« Stulli je zabilježio smrt braće Orsata i Savina Ranjine u travnju te godine, nepomirljivih neprijatelja austrijske vlasti. »Njihovom smrću izumrla je ova slavna obitelj; ostala je samo Orsatova kćer Jele, udata za Nikolu Lucova Pucića, koja je obrazovana u Toskani i dobro poznavala latinski«. Primjetljivo je, međutim, da je sve manje zlih primisli s obzirom na austrijsku vlast, pa se čini kao da je jedino Milutinović bio kriv za Stullijevo nezadovoljstvo smjenom francuske i austrijske okupacije.

Imperator je stigao 24. svibnja sa ženom, caricom Elenom, i velikom kraljevskom pratnjom. Stulli je pribilježio sve o njegovu boravku u Gradu i okolici, od penjanja na Srđ do odlaska prema Stonu 2. lipnja. U rujnu je zapisao dolazak papinskog izaslanika baruna Stürmera, koji se samo nakratko zaustavio u Gružu zbog nevremena na putu za Trst. U prosincu su imenovani suci i sudski službenici i »srušena visoka kula poviše Pila koja je dulje vremena bila jako ruševna i prijetila svojim ruševinama svemu okolo. Na njezinu mjestu sagrađen je vojni magazin.«

U travnju 1819. stigao je u Dubrovnik Stjepan Ivana Stulli, kapetan u ruskoj vojnoj službi, poslije više od 30 godina, a u lipnju iste godine u Dubrovnik je doputovao jedan od prvih turista, prema Stullijevu zapisu (viaggiatore di professione), milord Federic Guilford. Kroz grad su ga proveli Brnja, Zamanja, Luko Stulli i braća Appendini, sve do izvora Omble.

Početkom 1820. godine Stulli zapisuje nove promjene u organizaciji sudstva. Ukinut je privremeni sud i imenovani novi suci i sudski službenici (Angelo Benvenuti predsjednik, Anastasio della Decima 1. sudac, Jakov Luja Biličić 2. sudac, Ivo Gozze za kriminalne poslove, Antun Kerša i Baldo Sivrić). Na 20. ožujka umro je dum Đuro Ferić, glavni vikar, »slavljen zbog svojih literarnih sposobnosti i latinskih basni i preziran zbog svoje lakomosti i svojih sirovih negradskih osobina«. Nedugo za njim Stulli je zabilježio i smrt Brnje Zamanje 2. travnja, kojega su zvali »patrijarh književnosti, toliki je književni ugled uživao«, a krajem istoga mjeseca i liječnik Miho Grgurević.

Iz Trsta je 10. svibnja stigao Vlaho Bernarda Kaboge, koji je još 1816. pošao u Beč gdje je imao mjesto sekretara vlade. Optužen za delikt (pederastija), izgubio je to mjesto, ali kako njegovo nedjelo nije dokazano, vratio se privatno da živi u domovini.

Baro Bettera je pak sredinom srpnja postavljen za političkog suca u Dubrovniku. (Kaznačić dopisuje da je isti Bettera zbog političkih stvari uhićen 1845, a ostavio je sina Petra, općinskog službenika i nastavlja: »Oni su stara toskanska obitelj koja je prije tri

stoljeća živjela u Dubrovniku i koja je s Petrom izumrla. Baro Bettera držao se uvijek kao plemstvo dubrovačko.«)

U veljači 1822. godine Stulli unosi u dnevnik da je u čast careva rođendana glumačka amaterska družina prikazala Metastazijevu melodramu »Adrijana u Siriji«. U svibnju na 26. zabilježio je da su Andrija Krilanović i Tomo Tvrtko obukli skolopske haljine, »prvi koji su prigrlili ovaj red nakon što ga je Faustin Galjuf odbacio u revoluciji u Rimu 1798. i kao svjetovnjak došao u Đenovu«.

Poslije trideset godina mirovanja izvršena je i smrtna osuda u Dubrovniku 25. srpnja nad dvoje Korčulana Antunom Loje i Marijom Capor iz Blata, on vlasnik kavane, ona mesarica. »Prihneli su da su okrutno ubili, nakon što su ga prethodno pokrali, Đuretića iz njihova sela.«

U listopadu je stigao još jedan znameniti posjetilac u Dubrovnik, ovoga puta geolog Giannbattista Brocchi. U Dubrovniku se, naglašava Stulli, sprijateljio s Lukom Stulli, Rafom Androvičem, braćom Kerša. Bio je to čovjek »koji je uza svo znanje svoje struke poznao književnost i vladao se uglednim gradskim manirima sa skromnošću koja resi samo velike i zaslužne muževe«.

Svoje zapise u 1822. godini Stulli je zaključio zabilješkom o smrti Pava Čumbelića, »generalnog vikara s velikim književnim sposobnostima«.

Slijedeću 1823. godinu započinje izvješćem o smrti dr. Grgura Kraskovića, lokalnoga liječnika. Na njegovo mjesto stigao je 23. veljače dr. Menis, Talijan.

U svibnju iste godine Stulli je zapisao da je nestalo tzv. župske bolesti koja se bila javila 1820. godine i od koje se zarazilo 270 ljudi.

Potres izuzetne snage, kakav nije bio zapamćen od onog katastrofalnog iz 1667, zbio se na dubrovačkom području prema Stulliju 7. kolovoza 1823. »Njegovi se tragovi vide na mnogim javnim i privatnim građevinama.« »Taj se potres osjetio i dalje od Dubrovnika, u Makarskoj, Kotoru, Skadru, Trebinju i Gackom«, zapisao je 15. kolovoza.

Koncem rujna otišao je iz Dubrovnika generalni konzul Rusije konte Caravelli. »Govori se da se više neće vratiti u Dubrovnik«. (»Čudno je da Vlaho Stulli ne spominje njegova nasljednika Gagića — pita se A. E. K. — jednog Srbina koji je boravio u Dubrovniku od 1824. do 1855. kao ruski konzul, koji je bio jako popularan jer je vodio ekskluzivni život i bio oženjen s Dubrovkinjom Eustahijom Lučić...«)

Krajem godine Stulli nije propustio zapisati povratak F. M. Appendinija iz Beča koji je boravio u metropoli zbog gimnazijskih poslova, kao i dolazak novog predsjednika suda Jakova Calambonija. (A. E. Kaznačić predbacuje mu da je zaboravio spomenuti smrt Marka Bruerevića, koji je te godine umro na Cipru, »popularan u Dubrovniku kao pjesnik talijanski i ilirski, sin francuskog konzula i čovjek koji je u Dubrovniku proveo cijelu svoju mladost, želio dobro Republici i bio sin Dubrovkinje«).

Slijedeća 1824. godina započinje Stullijevim zapisom o smrti Rehe, političkog komesara. »Nitko ga nije oplakivao jer je Rehu oklevetao Grad i stvorio o njemu najcrnju sliku.« (»Trebalo bi izvaditi iz arhiva Rehina izvješća — smatra A. E. K. — da se vidi je li ga Stulli s razlogom optuživao. Plemići su na sti način optuživali Frezzu komesara francuske policije u Dubrovniku, premda u njegovim izvješćima nije bilo nikakva zla. Štoviše, nastojao je da nikome ne naudi.«) Urban Appendini otišao je u lipnju za direktora liceja u Zadar. Stulli naglašava da je u Dubrovniku među ostalim predavao matematiku, koju je dobro poznao i bio dobar latinski pjesnik. (»Dozvolit će mi gospodar Stulli da primijetim što se njegova latinskog stihotvorenja tiče da je Urban bio i suviše dobar matematičar da

bi bio dobar pjesnik«, suprotstavlja se Stulliju mladi Kaznačić, dodavši i to, da ga je njegov otac Ivan August opisivao kao čovjeka rastrganog putenim pasijama koje je pokušavao prikriti tiranijom, zbog čega su ga studenti mrzili).

U listopadu su stigla na Mljet tri čuvena profesora geologije i prirodnih znanosti iz Beča ispitati detonacije¹⁸.

Godina 1825. započela je nezapamćenim nevremenom 6. siječnja, koje je srušilo više kuća i među inim i Orlandov stup sred trga Luža. Srušile su se i mnoge kolone u vrtovima dubrovačkih kuća. Tek 16. siječnja Stulli bilježi da je stigla vijest o nevoljama koje je nevjeme učinilo na širokome području od Trsta do Kotora.

U 1826. Stulli je ovjekovječio dan smrti Tome Kerše 11. travnja, a početkom listopada iste godine napominje da je izašla iz tiska knjiga posvećena Kerši u kojoj su dali doprinos, uz domaće književnike, i nekolicina inozemnih literata¹⁹. Luka Stulli napisao je tim povodom više pjesama na latinskom i talijanskom jeziku (jedina od tih prigodnih pjesama, napisana na hrvatskom jeziku bila je tužbalica Antuna Kaznačića), dok mu je Vlaho Stulli posvetio epitaf na latinskome jeziku²⁰.

Stullijevi zapisi sve su rjeđi i Kaznačićevi komentari sve kraći. U svibnju 1827. »otišao je iz Dubrovnika za Pugliu Urban Lampredi s gosparom Pavom Prlenderom.«

Godina 1828. oskudna je Stullijevim izvješćima. Stvari se uglavnom nastavljaju odvijati uobičajenim tokom. Nova vlast se učvrstila, nema nikakvih promjena koje bi svojom novošću pokrenule umrtvljenost i melankoličnost provincijskoga Grada na rubu Imperija. »Nedostatak novca, gotovo nikakva trgovina s Turskom i posve slaba prekomorska. Javni krediti zastali, nema nikoga tko bi uz hipoteku posudio ni 100 fiorina«. (Antun Enriko Kaznačić čudi se što Stulli ovom prilikom nije spomenuo smrt svoga brata Luka koji je umro 28. 11. »Bio je jedan od najobraženijih Dubrovčana 19. vijeka. Ne spominje da je 1. 11. Niko Rotondo svećenik i direktor osnovne škole podvrgnut istrazi zbog opravdane sumnje da je počinio kriminalni čin nad sestrom Vincenzom koja je ostala s njim trudna. Ako se ne varam, oni su Splićani.«)

Godine 1829. posljednja je zabilješka Vlaha Stullija o tome da je 10. siječnja »stigla ruska korijera iz Ankone koja polazi za Crnu Goru«.

Od 1829. do 1839. u dnevniku je praznina koju je naknadno Antun Kaznačić dopunio nekim datumima koji su mu ostali u sjećanju, najvećim dijelom događaji vezani za smrt znamenitijih građana Dubrovnika. Odvjetnik Antun Kaznačić nastavio je upisivati događaje u Stullijev dnevnik počevši s 1839. godinom. Svoje je dnevničke zapise, koji su

¹⁸O tome je pisao Luko Stulli, objavljeno u Biblioteca Italiana, fascicolo d'agosto 1827. kao Pismo dr. Portschu; Antun Kaznačić mladi ovako je prokomentirao detonacije na Mljetu: »Sjećam se da su dubrovački svadljivci govorili da su detonacije od topova koje pucaju Mlječani po brojnim pećinama da bi se oslobodili suda (novo ustanovljenog op. S. S.) koji je prouzročio nelagodu po cijelom otoku«.

¹⁹A. Cesari De vita Thomae Chersae, Verona 1827.

²⁰Braća Antun i Tomo Krša dubrovački su književnici koji se nisu služili hrvatskim već gotovo isključivo talijanskim jezikom. Antun je pisao talijanske prigodnice a objavio je i elegije na latinskom, Rim 1829. Toma Krša osim rada posvećenog životu i djelu Đura Ferića napisao je »Della vita e degli scritti di Didaco Pirro«, Firenza 1826, »Degli illustri Toscani stati in diversi tempi a Ragusa«, Padova 1828. Imali su dosta prijatelja među talijanskim književnicima toga doba i surađivali su u nekoliko talijanskih časopisa svojim priložima, ali i priložima svojih dubrovačkih prijatelja, osobito Luke Stullija (Giornale arcadico, Antologia, Biblioteca Italiana Milano), a javio se i Vlaho Stulli (Epitaf u povodu smrti Marije Bošković Krša majke Antuna, Toma »Inscriptiones Blasii Stulli inter arcades Poliarchi Eginetici...« u br. 9 Giornale Arcadico)

sazeti i vrlo rijetki Kaznačić zapisivao do 1842. godine. Njegove bilješke suhoparne su i većim dijelom posve nezanimljive, jer su vezane za uske obiteljske događaje.

Iznenaduje Stullijevo posve kratko izvješće o događajima vezanim uz francusku okupaciju odnosno ruskocrnogorsku opsadu Grada, kao i strahote što ih je pretrpio za napada, osobito kad se ima u vidu da su ti isti događaji vrlo dramatično prikazani u drugih njegovih suvremenika.^{21,22} Dolazak austrijskih trupa, njihov razmještaj i smjene bataljuna i njihovih regimena zabilježeni su u Stullija daleko preciznije i revnije. Jednako tako, iz Stullijevih zapisa teško se može razumjeti kako su se događaji odvijali za vrijeme pobune puka u siječnju 1814. niti spominje Vlaha Zglava, Marka Marinovića, dum Miha Karamana, koji su se tada iskazali kao odani patrioti^{23,24}.

Stullijev dnevnik nije bio nepoznat hrvatskoj kulturnoj povijesti. »Bilo je i dojako ljudi koji su nam te presudne događaje opisali, počevši od Stulićeva dnevnika do monografija Jirečeka, Kirschmayera i Hubke...« pišu u pogovoru priređivači Appendinijeva »Ratovanja...«. Marko Fotez, priređivač 20. knjige izdanja Pet stoljeća hrvatske književnosti »Komedije 17. i 18. stoljeća«, govori za Stullija da je bio »oduševljeni frankofil i istaknuti dubrovački »jakobin«, što se vidi iz njegova dnevnika pisanog na talijanskome jeziku...« Josip Bersa je, međutim, tvrdio da je u izdanju zbirke latinskih i talijanskih pjesama u povodu pripojenja Dubrovnika Austriji poslije bečkoga kongresa, uz Rafa Androvića izdavača zbirke i braću Kerša, sudjelovao i Vlaho Stulli, kao i to da je autor svečanih natpisa na latinskom jeziku u čast posjeta austrijskoga cara Franja u Dubrovniku, uz braću Appendini, Brnju Zamanju i fratra Gluhog, bio i Vlaho Stulli. On je, međutim, veći broj Stullićevih zapažanja (a još više dijelova komentara Antuna Kaznačića mlađeg) iskoristio u svome literarnopovijesnome štivu »Dubrovačke slike i prilike«, ne navodeći ni odakle su, ni čije su, tek usputno spomenuvši Stullijev dnevnik kao suhoparno i bezvrijedno djelo²⁵. Vlaho Stullija prikazao je kao žestokog bonapartista i ljutog neprijatelja patricijata, »a to mu nije branilo, da zatim bude privržen Austriji, mada se austrijsko redarstvo uvijek o njemu nepovoljno izražavalo.« Uistinu je neobično da Bersa ne spominje Vlahu Stullija barem kao pisca drame na hrvatskome jeziku »Kate Kapuralica«, iako je ona bila napisana već 1800. godine.

²¹F. M. Appendini, *Ratovanje oko Dubrovnika 1806*, Beč 1906; Antun Kaznačić, *Ragusa, Quadro storico dei miei tempi*, L'Epidauritano 1896.

²²Stjepan Skurla je u svojoj knjizi »Cenni storici«, Zagreb 1876. prikazao ulazak francuske vojske i raspored trupa prilično detaljno, služeći se brojkama i dnevno prateći dramatične događaje, ne samo u Gradu, već i u okolici.

²³Dopunjujući Stullijeve uspomene, Antun Kaznačić mlađi spominje Vlaha Zglava o kojemu se Gradom pjevalo »Slava tebi Vlaho Zglave!«, napomenuvši pritom da je bio siromašni činovnik uprave koji je imao vrlo lijepi rukopis, te da je bio veliki patriot; O tim događajima pjeva Marin Zlatarić u pjesmama posvećenim Marku Marinoviću i dum Mihom Karamanu:

Bio živ i zdrav, Vlaho Zglave,
Marinović, Koprivica;
Neumrla vaše slave
Spominjaće od dice dica;...

²⁴Uspomene M. Zlatarića objavljene su po naslovom »Uspomene o ustanku u dubrovačkoj zemlji 1813—1814, Srđ, 1903.

²⁵J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, Zagreb 1941. »Od Vlaha Stulli imamo poznati suhoparni dnevnik i neke male latinske rasprave; on se znao držati na cijeni, jer je bio vješt u zdravstvenim poslovima, u primjenjivanju mjera od opreza, kad je sa granice prijetila koja zarazna bolest.«

Dnevnik Vlaha Stullija uistinu otkriva njegovu naklonost prema francuskoj vlasti i u početku snažnu antipatiju prema austrijskoj, koja s godinama slabi i pretvara se u običnu građansku lojalnost. Teško bi mu se mogao zamjeriti takav stav, jer se većina dubrovačkih građana i plemića prilagodila novome životu, pa premda nije bilo vrijeme od uživanja, držali su se i u ovoj prilici mudre krilatice koja je Grad stoljećima održavala na životu: »Ma se je trjeba s bremenom akomodavat...«

O literarnom značenju ovog Stullijeva djela teško da bi se moglo išta reći, izuzev nekoliko duhovitih i kratkih opaski koje se odnose na autoru nesimpatične nosioce austrijske vlasti odnosno bivše vlastele, koje ne samo što izražavaju autorov emocionalni stav, već i duhovnu atmosferu građanskog bića toga doba. No, Stulli zna povremeno biti i stilist. Njegovo neprestano isticanje, poslije svakog značajnijeg političkog događaja i smjena vlasti, da se u katedrali i zahvalu pjevao *Te Deum*, u tom je pogledu više stilistička figura nego dnevnički zapis. U jednom je komentaru A. E. Kaznačić protumačio ulogu Stullijeva naglašavanja. Objasnjenje, međutim, nije potrebno, jer ova opetovanja doživljavamo uistinu ne samo kao osobnu stilsku svježinu, već i kao poruku.

U historiografskom pogledu Stullijev dnevnik ne donosi gotovo nikakvih novih saznanja^{26,27}. Događaji i njihovi akteri najvećim su dijelom poznati i prikazani perom Stullićevih suvremenika odnosno nešto mlađih autora koji spomenute događaje bilježe prema onome kako su ih čuli od svojih roditelja i starijih znanaca²⁸. U ovim je zapisima, međutim, prisutna cijela galerija ljudi i njihovih sudbina; neki se opetovano javljaju, druge tek što je spomenuo. Neki su anonimni, druge već poznaje naša kulturna povijest. Stullićev pogled bit će u tom smislu dragocjen kvalitativni doprinos. Vrijednost Stullijevih uspomena jest i u tome što nose jedno osobito raspoloženje, s odbojnošću prema konzervativnom i aristokratskom elementu, te s prepoznatljivom primjesom novog građanskog liberalizma i demokratskoga duha.

²⁶L. Vojnović, *Pad Dubrovnika*, Zagreb, 1908.

²⁷M. Katić je objavio dio rukopisa Điva Pera Natali »Dubrovnik za vrijeme okupacije Francuza«, u *Dubravi* 113, 1941, 29, navodeći da je Đ. Pera Natali rođen, kao i njegova braća, u Rusiji 1775, a umro u Dubrovniku 1852. »On se stavio na čelo Župljana i s njima htio istjerati Francuze iz Dubrovnika i uspostaviti Republiku. Spominje istom prilikom radove iz tog povijesnog razdoblja: Antun Sorgo, *Postanak i pad Dubrovnika*, Pariz 1839, i Mato Zamanja, *Povijest Dubrovnika*, Trst; V. Svilokos, *Jedan rukopis o događajima pri padu Dubrovačke Republike*, *Dubrava*, 113, 1941, 14. Autor navodi da je rukopis poklonila gđa. Lina Bogdan Odboru izložbe dubrovačkog pomorstva, a pisao ga je očevidac dramatičnih događaja iz Cavtata, iz obitelji Kazilari, talijanskim jezikom.

²⁸Ove događaje nije mimošao Antun Sorgo u svome djelu »*Nastanak i pad Dubrovnika*«, objavljenom u Parizu 1839. godine, kao i Mato Zamanja u knjižici objavljenoj u Trstu (?), a Milo Katić objavio je dio rukopisa Điva Pera Natali »*Dubrovnik za vrijeme okupacije Francuza*«, *Dubrava* 113, 1941, 29. U istom broju lista »*Dubrava*« objavio je Vinko Svilokos tekst pod naslovom »*Jedan rukopis pri padu Dubrovačke republike*« koji je pisao očevidac događaja.

Stanislava Stojan

THE DIARY OF VLAHO STULLI

Summary

Vlaho Stulli's diary notes and Antun E. Kaznačić's comments observe the stormy political and public life of Dubrovnik at the beginning of the 19th century. These accounts introduce a whole variety of personalities and their lives, many of which play a prominent part in our cultural and political history. Stulli masterly captures the spirit of the newly-born middle-class liberalism and the spreading of democracy but in the literary sense this work cannot compare to his dramatic achievements in the play »Kate Kapuralica«.